

До Спеціалізованої вченої ради Д 35.725.05
Львівського державного університету внутрішніх справ

ВІДГУК

опонента на дисертацію Навроцької Віри Вячеславівни
«Взаємозв'язки й колізії кримінального процесуального та
кримінального законодавства України», подану на здобуття наукового
ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 –
кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза;
оперативно-розшукова діяльність

Ступінь актуальності обраної теми. Актуальність обраної теми не викликає сумнівів, оскільки вона знаходиться на перетині двох фундаментальних галузей національного права – кримінального та кримінального процесуального. Ці дві галузі, хоч і мають відносну самостійність, перебувають у постійному функціональному та змістовному взаємозв'язку, і саме на стику цих зв'язків найчастіше виникають серйозні правозастосовні проблеми. У сучасних умовах посилення правових гарантій, наближення вітчизняного права до європейських стандартів, питання узгодженості норм матеріального та процесуального права набувають особливої ваги.

Законодавча практика останніх років засвідчує наявність низки колізій між нормами КК України та КПК України, які ускладнюють

ЛЬВДУВС	
СВР Д 35.725.05	
Вх.№ <u>1/45</u>	від <u>21.05.2025</u>
кількість аркушів	
Осн.док. <u>25</u>	додат. <u>-</u>

правозастосування, створюють підґрунтя для неоднозначного тлумачення та можуть ставити під сумнів забезпечення прав і свобод учасників кримінального провадження. Варто підкреслити, що правова доктрина як правило розглядає кримінальне та кримінальне процесуальне право як відносно автономні сфери, не приділяючи достатньої уваги їх реальному взаємовпливу у правозастосовній практиці. Дисертантка ж провела перше комплексне дослідження взаємодії цих двох галузей, намагаючись визначити як точки перетину, так і окремі колізійні норми, що їй вдалося зробити в межах даної наукової роботи.

Крім того, проблема гармонізації норм кримінального та кримінального процесуального права є невіддільною від загальних процесів реформування правової системи України, підвищення ефективності кримінального судочинства, а також забезпечення принципу правової визначеності. У цьому контексті дослідження, виконане здобувачкою, є важливим внеском у вирішення нагальних практичних і теоретичних завдань.

Особливої актуальності тема набуває на тлі значної кількості змін, що вносилися як до КК України, так і до КПК України протягом останнього десятиліття. Часто такі зміни ухвалюються фрагментарно, без належного системного аналізу наслідків для суміжних правових інститутів, що призводить до виникнення правових «зламів» і концептуальної неузгодженості. Таким чином, виникає об'єктивна потреба в науковому осмисленні та формулюванні узгодженої доктрини, яка б дозволила подолати зазначені суперечності. І така необхідність стає навіть більш критичною на фоні розробки нового Кримінального кодексу України, автори якого вже повинні враховувати напрацювання правової доктрини з окресленого питання.

Загалом, можна стверджувати, що дане дисертаційне дослідження присвячене сфері, яка перебуває у стані постійної динаміки, оновлення та

практичної напруги. А отже воно має як фундаментальну, так і прикладну цінність – насамперед у контексті законопроектної роботи, підготовки правових позицій для вищих судових інстанцій, а також формування правозастосовної практики органів досудового розслідування та прокуратури.

Обрана тема повністю відповідає сучасним тенденціям розвитку кримінального та кримінального процесуального законодавства і запитам практики. Її дослідження дозволяє не лише діагностувати існуючі суперечності, а й виробити теоретично обґрунтовані пропозиції щодо їх подолання. Це підтверджує як актуальність роботи, так і її значущість для розвитку правової науки в цілому.

Актуальність роботи також підтверджується і виконанням її відповідно до тематики наукових досліджень і науково-технічних розробок на 2020-2024 рр. (наказ МВС України від 11.06. 2020 р. № 454, наказ МВС України від 26.12.2022 р. № 848) та на 2025-2029 рр. (наказ МВС України від 5.2024 р. № 326). Дисертацію виконано відповідно до положень Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 24.03. 2021 р. № 119/2021. Дисертація узгоджується з напрямом науково-дослідної роботи Львівського державного університету внутрішніх справ «Протидія кримінальним правопорушенням, підслідним Національній поліції: правові, кримінологічні та криміналістичні аспекти» на 2020-2024рр. (№ державної реєстрації 0121U1139330) та «Інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності органів Національної поліції» на 2022-2025 рр. (№ державної реєстрації 0122U001871).

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, що містяться в дисертації. Авторка як мету свого дисертаційного дослідження визначила побудову теоретичної концепції, яка відображає, з одного боку, різні аспекти та грані взаємозв'язків вітчизняного кримінального матеріального та процесуального закону, демонструє нерозривність,

невіддільність двох складових частин кримінально-правового комплексу, а з іншого – неузгодженість (аж до рівня колізійності) правових норм цих галузей. Для досягнення поставленої мети було сформульовано та виконано наступний перелік завдань: теоретично осмислити генезу диференціації кримінального процесуального та кримінального законодавства; здійснити аналіз історії відокремлення кримінального матеріального та процесуального законодавства; з'ясувати стан дослідження проблеми взаємозв'язків та колізій між кримінальним матеріальним та процесуальним законодавством у вітчизняній юридичній літературі; встановити, як процесуальна надмірність та процесуальна недостатність законодавчої регламентації впливають на реалізацію положень матеріального кримінального закону; з'ясувати доцільність застосування арсеналу сил та засобів кримінального процесу для встановлення й доказування квазі кримінально-правових обставин; проаналізувати інститут примусових заходів медичного характеру під кутом зору нерозривного зв'язку між нормами кримінального й кримінального процесуального законодавства та необхідності усунення суперечностей між ними; дослідити кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення з огляду на необхідність узгодження положень кримінального матеріального та процесуального законодавства; встановити, якою мірою у кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх ураховано нерозривні зв'язки кримінального матеріального та процесуального законодавства; дослідити, як відбувається охорона прав і законних інтересів учасників кримінального провадження в аспекті взаємозабезпечення матеріальних підстав відповідальності та її процесуальної реалізації; встановити адекватність відображення процесуального порядку отримання достовірних доказів та істинних висновків під час здійснення провадження в положеннях матеріального кримінального закону; здійснити процесуальний аналіз положень

матеріального кримінального закону, спрямованих на забезпечення своєчасного розкриття й припинення кримінальних правопорушень (с. 29).

Аналіз змісту дисертаційного дослідження дозволяє стверджувати, що дисертанткою була досягнута визначена мета, а саме було розроблено концепцію забезпечення єдності та взаємообумовленості кримінального матеріального та процесуального права, та вирішено можливі колізії між відповідними нормативно-правовими актами. Для досягнення даної мети дисертанткою було проаналізовано великий обсяг літератури (всього 871 джерело), серед яких як нормативно-правові акти України та інших країн, так і наукові роботи вітчизняних та зарубіжних вчених. Також вчена задля більш повного дослідження тематики взаємодії кримінального та кримінального процесуального законодавства використала значну емпіричну базу (38 вироків, 21 постанову та 114 ухвал судів різних рівнів), що вказує на практикоорієнтовний підхід дисертантки до проведеного нею дисертаційного дослідження.

Вдалим також необхідно визнати і методологічний інструментарій, який було використано в даному дисертаційному дослідженні. Так, було якісно поєднано такі різні за своєю функціональною спрямованістю методи наукового дослідження як діалектичний, онтологічний, антропологічний, системний, герменевтичний, історично-правовий, догматичний, методи порівняльного правознавства, абстрагування, ідеалізації, індукції, аналізу та синтезу, правового прогнозування тощо. Особливу увагу необхідно приділити саме системному методу, який і дозволив в повній мірі провести порівняння нормативного регулювання правових положень КК України та КПК України (та, не необхідності, Проекту нового КК України).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що в роботі була розроблена концепція забезпечення єдності та взаємообумовленості кримінального матеріального та процесуального права та вирішення можливих колізій між відповідними правовими нормами.

Так, дисертанкою було вперше:

- сформульовано визначення поняття процесуальної надмірності (надлишковості) як ситуації, за якої у процесуальному законодавстві закріплено статті, спрямовані на застосування положень, неіснуючих у матеріальному кримінальному законодавстві;

- доведено доцільність застосування кримінально-правових приписів, що помилково містяться у процесуальному законі, за умови, що відображена у них ідея відповідає духу й принципам кримінального права й закону;

- здійснено аналіз положень Проекту КК України 2019–2025 рр. під кутом зору їх узгодженості з нормами процесуального кримінального права, висловлені критичні зауваження та висунуті рекомендації щодо забезпечення єдності і безколізійності процесуального як чинного, так і проєктованого матеріального кримінального закону;

- констатовано наявність численних кримінальних процесуальних положень, які істотно обмежують реалізацію прав людини у кримінальному провадженні, особливо прав учасників провадження, які потребують особливого захисту, та висунуті пропозиції щодо усунення виявлених недоліків;

- доведено необхідність розширення процесуальних прав та посилення кримінально-правового захисту з огляду на виявлені взаємозв'язки і колізії правових норм низки учасників провадження як із сторони обвинувачення, так і зі сторони захисту;

- аргументовано невиправданість законодавчого підходу, згідно з яким відмова потерпілого від обвинувачення у кримінальному провадженні приватного обвинувачення є безумовною підставою його закриття;

- обґрунтовано недоцільність застосування амністії та помилування у провадженнях приватного обвинувачення, а також у провадженнях публічного обвинувачення щодо багатооб'єктних кримінальних

правопорушень, якими одночасно завдано шкоди як публічним, так і приватним інтересам (принаймні без згоди потерпілого);

— доведено нелогічність положення ст. 478 КПК України, відповідно до якого постраждалий від діяння, кримінальне провадження щодо якого здійснюється у формі приватного обвинувачення, має право подати заяву про вчинення кримінального правопорушення протягом строку давності притягнення до кримінальної відповідальності;

— визнано, що незалежно від часу настання смерті особи, яка вчинила кримінальне правопорушення чи інше суспільно небезпечне діяння, за підтвердження матеріалами кримінального провадження того, що це діяння справді було вчинене нею, така особа має бути посмертно визнана підозрюваним чи особою, стосовно якої вирішується питання щодо застосування примусових заходів психіатричного чи виховного характеру;

— наведено аргументи на користь такого формулювання п. 5 ч. 1 ст. 284 КПК України, з якого б безсумнівно випливало, що однією з підстав закриття кримінального провадження є смерть особи, стосовно якої вирішується питання щодо застосування примусових заходів психіатричного чи виховного характеру;

— вказано, що положення вітчизняного кримінального процесуального законодавства позбавляють можливості застосувати заходи кримінально-правового характеру до порушника кримінально-правових заборон, персональні дані якого не встановлено; у зв'язку з цим наведено пропозиції з вирішення такої проблеми тощо.

Також в тексті дисертаційного дослідження було удосконалено різні наукові підходи, відповідно до яких колізія кримінально-правових і кримінальних процесуальних норм повинна вирішуватися залежно від того, до сфери регулювання якої галузі права належить певне питання, що викликає колізію (якщо кримінальний процесуальний закон намагається врегулювати питання матеріального кримінального права, то перевагу

необхідно надати кримінальному закону, за протилежного варіанту пріоритет повинен мати кримінальний процесуальний закон); існує необхідність розширення кола осіб, за порушення права на захист яких має наставати кримінальна відповідальність за рахунок засудженого, виправданого, особи, стосовно якої вирішується питання щодо застосування примусових заходів медичного/психіатричного чи виховного характеру, особи, щодо якої вирішується питання про екстрадицію, юридичної особи, стосовно якої здійснюється провадження щодо застосування заходів кримінально-правового характеру у спеціальному порядку; показання та пояснення особи, стосовно якої ведеться провадження щодо застосування примусових заходів медичного/психіатричного та виховного характеру, слід визнати джерелом доказів; примусові заходи медичного/психіатричного характеру слід застосовувати не до будь-яких осіб із психічним розладом/психічним захворюванням, які вчинили кримінальне правопорушення чи інше суспільно небезпечне діяння, та котрі потенційно здатні завдати будь-якої істотної шкоди, а лише до тих із них, хто є суспільно небезпечним.

В значній мірі впливають на наукову новизну і положення, які набули подальшого розвитку про те, що *de lege ferenda* існує необхідність притягнення експерта до кримінальної відповідальності за завідомо неправдиве показання, а спеціаліста – за завідомо неправдивий висновок; у разі настання смерті постраждалого внаслідок кримінального правопорушення звільнення від кримінальної відповідальності на підставі ст. 46 КК України є неприпустимим; розгляд і вирішення у рамках цивільного (з'єданого) позову вимог про відшкодування упущеної вигоди та вимог про відшкодування витрат закладу охорони здоров'я на стаціонарне лікування постраждалого від кримінального правопорушення чи іншого суспільно небезпечного діяння є проявом у кримінальному провадженні процесуального марнотратства; тимчасові слідчі комісії та

тимчасові спеціальні комісії ВРУ не мають права претендувати на застосування кримінально-правових норм, які передбачають спеціальний захист правосуддя; особа, щодо якої вирішувалося питання про застосування примусових заходів медичного/психіатричного характеру, повинна мати право на самостійне подання апеляційної та касаційної скарги; підставами для зміни чи припинення застосування примусових заходів медичного/психіатричного характеру може бути не лише одужання та покращення психічного стану хворого, а й погіршення такого стану та/або суттєве погіршення соматичного стану; існує необхідність істотної законодавчої корекції переліку діянь, кримінальне провадження щодо яких здійснюється у формі приватного обвинувачення за рахунок: виключення із нього тяжких кримінальних правопорушень, багатоб'єктних правопорушень, у разі вчинення яких шкода заподіюється як приватним, так і публічним інтересам; кримінальних правопорушень, спрямованих проти уразливих осіб.

Дисертаційне дослідження містить і інші положення та висновки, які є внеском у кримінальну та кримінальну процесуальні доктрини та мають значення для удосконалення норм чинного законодавства України, їх правильного тлумачення та застосування.

Оцінка змісту дисертації та її оформлення. Дисертаційне дослідження характеризується продуманим планом, науково-коректними та вичерпними висновками.

У Розділі 1 «Методологічні засади визначення співвідношення між положеннями матеріального та процесуального кримінального законодавства» дисертантка надає генезис та загальні положення щодо співвідношення нормативних актів, які регулюють визначення та сутність кримінальних правопорушень, та порядок притягнення до кримінальної відповідальності.

В цьому розділі вчена, крім іншого, демонструє численні проблеми між КК, КПК та Проектом КК України в частині використання уніфікованої термінології, доводячи невідповідність чинного кримінального та кримінального процесуального законодавства концепції «один термін — одне поняття». Більше того, в даному розділі наводяться приклади, які вказують на застосування різних термінів для опису одного і того самого правового явища в межах одного нормативно-правового акту. Також дисертантка в даному розділі звертає увагу на той факт, що як в текстах чинних КК та КПК України, так в і в Проекті КК України активно використовуються формулювання та терміни, які не мають чіткого змісту — «належна правова процедура» у ст.2 КПК України, «убезпечення» - причому без жодної конкретизації, від чого ж то треба забезпечити особу, суспільство та державу - у ст.1.2.1 Проекту КК» (с. 47). Повністю підтримуючи дану позицію, необхідно зазначити, що вже тривалий час вчені-процесуалісти звертають увагу на значну кількість оціночних понять, які можна зустріти в тексті КПК України — «невідкладно», «за першої можливості» тощо. Очевидно, що далеко не завжди можливо в межах будь-якого нормативно-правового акту чітко визначити межі правозастосування. В будь-якому випадку саме не суб'єкта владних повноважень буде покладатися обов'язок правильно застосувати те чи інше положення відповідного нормативно-правового акту відповідно до конкретної правової ситуації. В той же час надмірне використання оціночних понять (особливо по відношенню до процедур, які суттєво впливають на обсяг прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження) вказує на низький рівень якості нормативного регулювання та бажання перекласти питання застосування окремих положень КПК України на практиків, що в будь-якому випадку призведе до обмеження або порушення прав інших суб'єктів кримінального процесу.

В Розділі 2 «Можливість процесуальної реалізації положень матеріального кримінального закону як визначальний фактор, що обумовлює взаємозв'язки родинних галузей» авторка досліджує проблематику співвідношення норм кримінального та кримінального процесуального права шляхом введення унікальних доктринальних термінів. Так, в роботі зазначається, що положення матеріального кримінального законодавства повинні характеризуватися процесуальною досяжністю, під якої слід розуміти «наявність процесуальних засобів, із використанням яких відповідні положення матеріального кримінального закону можуть бути реалізовані у конкретних правозастосовних ситуаціях» (с. 121). «Процесуальна досяжність має враховуватися як одна із підстав (критеріїв, принципів засад) криміналізації у матеріальному кримінальному законодавстві. Адже інакше статті матеріального кримінального закону стають «мертвими». Тому важливо піддати аналізу положення як чинного КК так і проекту КК України на предмет того, чи існують адекватні та ефективні процесуальні засоби їх реалізації». На противагу цьому поняттю авторка виділяє такий термін як «процесуальна надлишковість» (с. 122), коли, наприклад, положення одного з кодексів було введено завчано, адже відповідні норми неможливо реалізувати через відсутність змін в інших нормативно-правових актах.

На окрему увагу заслуговує бажання авторки усунути суперечності між КК та КПК України щодо унормування здійснення кримінального провадження відносно особи, яка померла до набуття статусу підозрюваного. На думку дисертантки (с. 128), неможливість складення повідомлення про підозру відносно такої особи суперечить завданням та загальній логіці здійснення кримінального провадження, адже «держава, в особі її уповноважених органів та посадових осіб має висунути конкретизовані, письмові претензії з приводу вчинення особою за життя кримінального правопорушення». У зв'язку з цим в дисертаційному

дослідженні (с. 130) пропонується одразу декілька змін до норм КПК України (наприклад, викладення ч. 1 ст. 42 КПК України в наступній редакції «Підозрюваним є особа, якій у порядку, передбаченому статтями 276-279 цього Кодексу, повідомлено про підозру, особа, яку затримано за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, особа, щодо якої складено повідомлення про підозру, однак його не вручено їй внаслідок невстановлення місцезнаходження особи, проте вжито заходів для вручення у спосіб, передбачений цим Кодексом для вручення повідомлень, особа, щодо якої повідомлення про підозру складено посмертно»), що дозволить уникнути правової невизначеності відносно такої особи, що також повинно позитивно вплинути на можливість зацікавлених осіб наполягати на продовженні кримінального провадження з метою реабілітації померлого.

Також привертає увагу успішна спроба дисертантки здійснити аналіз такого поняття як щирість розкаяння, що має оцінюватися слідчим, прокурором та судом в межах кримінального провадження. Вчена зазначає (с. 133), що у словосполученні «дійове каяття» акцент слід поставити на першому, а не на другому слові (звертає на себе увагу розбіжності законодавця у підходах до того, яким має бути таке каяття: адже у назві ст.45 КК України йдеться про «дійове каяття», а у диспозиції цієї статті говориться про необхідність щиро покаятися). Тут, на думку дисертантки, головне значення мають об'єктивно виражені дії особи, а не її суб'єктивне ставлення до того, що відбулося. Видається, що застосування статті КК України, яка передбачає звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дієвим каяттям, можливе незалежно від наявності чи відсутності реального розкаяння особи у вчиненні того діяння, за яке вона повинна бути піддана кримінальному переслідуванню. Її застосування залежить виключно від того каяття, яке полягає у вчиненні об'єктивно виражених дій, що передбачені аналізованою статтею. При цьому «формальне» каяття не

виключає розкаяння «реального», їх поєднання є не тільки можливим, але й дуже бажаним.

У третьому Розділі «Особливі порядки кримінального провадження під кутом зору релевантних матеріальних кримінально-правових норм» дисертантка досліджує специфіку взаємодії норм КК та КПК України при застосування примусових заходів медичного та виховного характеру, а також в процесі здійснення кримінального провадження у формі приватного обвинувачення.

На с. 194 дисертаційного дослідження міститься слушна думка дисертантки щодо необхідності заміни терміну «примусові заходи медичного характеру» на «примусові заходи психіатричного характеру», що, на її думку, точніше відображає суть тих заходів, їх спрямованість на психіку особи, а також дозволяє не плутати їх із заходами, що підлягають застосуванню до психічно хворих на підставі рішення «цивільного» суду.

Також, проводячи порівняння норм КК, КПК та Проекту КК України в частині застосування примусових заходів медичного характеру, дисертантка звертає увагу на неправильність формулювань, які використані в КПК України (с. 196), адже «вони дають підстави для хибного висновку про те, що начебто законодавець виключає вчинення протиправної поведінки такої особи у формі бездіяльності. У нормах, де, по-суті, має йтися про однотипний підхід, використано різні сполучники: протиставний («або») й з'єднувальний («та»), що несуть неоднакове змістовне навантаження). При такому формулюванні виключена можливість застосування примусових заходів медичного характеру до особи, яка через нововиниклий психічний розлад продовжує повною мірою усвідомлювати суспільну небезпечність вчиненого нею раніше протиправного діяння, цілком розуміє суть та значення призначеного їй покарання, яке, однак, застосовувати до неї усе-одно неможливо та недоцільно». У зв'язку з цим дисертантка викласти ст. 503 КПК України в наступній редакції «Стаття 503.

Підстави для здійснення кримінального провадження щодо застосування примусових заходів психіатричного характеру. 1. Кримінальне провадження щодо застосування примусових заходів психіатричного характеру, передбачених Кримінальним кодексом України, здійснюється за наявності достатніх підстав вважати, що особа: 1) вчинила суспільно небезпечне діяння у стані неосудності, 2) вчинила кримінальне правопорушення у стані обмеженої осудності, 3) після вчинення кримінального правопорушення через наявний у неї психічний розлад не здатна відбувати покарання».

У зв'язку зі встановленням факту правової прогалини щодо дії прокурора при направленні до суду обвинувального акту відносно особи, яка вчинила кримінальне правопорушення у стані обмеженої осудності, проте по відношенню до якої краще буде застосування примусових заходів медичного (психіатричного) характеру, авторкою було встановлено відсутність будь-яких реальних причин, за яких прокурору буде неможливо одночасно та прямо просити суд застосувати до обмежено осудного і покарання, і надання амбулаторної психіатричної допомоги у примусовому порядку при надісланні до суду матеріалів кримінального провадження щодо нього. Причому, на її думку, клопотання про застосування вказаного примусового заходу медичного характеру цілком може бути однією із складових обвинувального акту (а не подаватися самостійно, у вигляді окремого документа). Адже якщо суд вирішує ці різні питання винятково разом (одночасно) в обвинувальному вирoku (абз. 4 п. 2 ч. 4 ст. 374 та ч. 2 ст. 504 КПК, ч. 2 ст. 20 КК України), то й позбавляти прокурора можливості звертатися до суду для вирішення відповідних питань також в одному процесуальному документі, було б алогічним та неправильним (с. 211). У зв'язку з цим, крім іншого, авторка пропонує викласти ст. 504 КПК України в наступній редакції, «Порядок здійснення досудового розслідування у кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів психіатричного характеру. 1. Досудове розслідування у кримінальному

провадженні щодо застосування примусових заходів психіатричного характеру, здійснюється слідчим згідно з загальними правилами, передбачених цим Кодексом, із урахуванням положень цієї глави.

2.Провадження щодо особи, підозрюваної у вчиненні кримінального правопорушення у стані обмеженої осудності, завершується складенням обвинувальним акту, у якому за потреби застосування до неї амбулаторної психіатричної допомоги в примусовому порядку, заявляється відповідне клопотання із зазначенням даних про психічне захворювання цієї особи» (с.

Також необхідно звернути увагу на критику переліку статей КК України, які були включені до ст. 477 КПК України та по відношенню до яких має відбуватися кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення. Авторка звертає увагу, що зі ст. 477 КПК України мають бути виключені такі склади кримінальних правопорушень як ст.161 КК України – «Порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної, релігійної належності, релігійних переконань, інвалідності або за іншими ознаками» (тому що порушення рівноправності якогось одного члена суспільства з огляду на його національність, расу, стать, фізичні вади, будь- які переконання щодо є автоматичним свідченням посягання на інтереси усіх представників відповідної групи та порушення рівності перед законом як принципу конституційно-правового статусу людини й громадянин); ст.203-1 ККУкраїни - «Незаконний обіг дисків для лазерних систем зчитування матриць, обладнання та сировини для їх виробництва» (адже об'єктом даного злочину є не тільки авторське право і суміжні права, але й регламентований законодавством порядок здійснення господарської діяльності, що полягає у виробництві, експорті та імпорті дисків для лазерних систем зчитування матриць, обладнання та сировини для їх виробництва); ч.1 ст.206 КК України - «Протидія законній господарській діяльності» (тому що об'єктом цього злочину окрім психічної

недоторканості особи, є ще й встановлений порядок здійснення господарської діяльності у частині забезпечення свободи підприємницької діяльності); ст.219 КК України - «Доведення до банкрутства» (оскільки відповідне посягання заподіює шкоду публічному інтересу - встановленому законодавством порядку здійснення господарської діяльності у частині забезпечення інтересів громадян, юридичних осіб та держави від ризиків, пов'язаних із неплатоспроможністю суб'єктів господарської діяльності; ст. 229 КК України - «Незаконне використання знака для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару» (бо крім заподіяння таким діям негативних наслідків правам і законним інтересам споживачів, шкода завдається також встановленому законодавством порядку охорони та використання знаків для товарів і послуг, фірмових найменувань, кваліфікованого зазначення походження товару як засобу індивідуалізації учасників господарського обороту); ст.231 КК України - «Незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, які становлять комерційну або банківську таємницю» (позаяк такими діями здійснюється посягання на встановлений порядок здійснення господарської діяльності в частині забезпечення чесної конкуренції між її суб'єктами); ст.232 КК України - «Розголошення комерційної, банківської таємниці або професійної таємниці на ринках капіталу та організованих товарних ринках» (тому що такими діями здійснюється посягання на встановлений порядок здійснення господарської діяльності в частині забезпечення чесної конкуренції між її суб'єктами); ст.232-1 КК України - «Незаконне використання інсайдерської інформації» (бо посягання здійснюється не лише на відносини власності, але й на встановлений порядок здійснення господарської діяльності у частині забезпечення нормального функціонування ринку цінних паперів, а також на відносини добросовісної економічної конкуренції); ст.232-2 КК України - «Приховування інформації

про діяльність емітента» (оскільки об'єктом посягання є не тільки відносини власності, але й порядок обігу цінних паперів у частині забезпечення прав інвесторів) (с. 265).

В Розділі 4 «Процесуальне забезпечення кримінально-правової охорони правосуддя з позицій de lege lata та de lege ferenda» вчена робить акцент на співвідношенні норм КПК України та норм Проекту КК України, автори якого, на її думку, вже повинні враховувати наявні недоліки чинного КК України.

Цікавими є міркування дисертантки щодо доцільності притягнення підозрюваних та обвинувачених до кримінальної відповідальності за надання неправдивих показань, обмовляючи інших осіб у вчиненні кримінального правопорушення, що ставиться йому в вину. З цього приводу авторка зазначає, що вважає неприпустимою безмежну можливість захисту власних інтересів шляхом обмови інших осіб. У підозрюваного / обвинуваченого нема і не може бути в принципі права на обмову невинуватого, така обмова є проявом незаконного способу захисту. При цьому вчена вважає, що склад введення в оману суду або іншого уповноваженого органу не варто поширювати на будь-які намагання фактично винного уникнути кримінальної відповідальності. Визначальним при цьому є відсутність обмови конкретної людини у вчиненні того кримінального правопорушення, що було інкриміноване підозрюваному / обвинуваченому. У зв'язку з цим в тексті дисертаційного дослідження пропонується викласти ст.18 КПК України у такій редакції: «Стаття 18. Свобода від надання пояснень та показань щодо себе, членів сім'ї та близьких родичів 1. Жодна особа не може бути примушена давати будь-які пояснення та показання щодо себе, у тому числі визнати свою винуватість у вчиненні кримінального чи будь-якого іншого правопорушення. 2. Кожен вправі не повідомляти будь-яку інформацію щодо себе, членів сім'ї, близьких родичів, у будь-який момент відмовитися відповідати на

запитання, а також бути негайно повідомленою про ці права. 3. Жодна особа не може бути примушена давати пояснення, показання щодо близьких родичів чи членів її сім'ї, у тому числі й тих, що можуть доводити вчинення ними кримінального чи іншого правопорушення» (с. 321).

Повнота викладу наукових положень в опублікованих працях. Наукові положення, висновки та рекомендації дисертації достатньо повно викладені в авторефераті та опублікованих працях. Так, наукові результати докторської дисертації висвітлено у 63 наукових публікаціях, серед яких 57 праць, в яких викладено основні наукові результати дисертації (2 монографії (з них – 1 одноосібна, 1 – розділ у колективній монографії), 14 статей у наукових фахових виданнях України, 4 статті у наукових періодичних виданнях інших держав, 14 статей у виданнях, що включені до наукометричних баз Scopus/Web of Science, 23 наукові праці, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації) та 6 наукових публікацій, які додатково відображають результати дисертації.

Порушень академічної доброчесності, фабрикації, фальсифікації, текстових запозичень без посилання на першоджерела опонентом не виявлено.

Проте, деякі положення роботи, на думку опонента, викликають сумніви та потребують уточнення або додаткового обґрунтування під час захисту дисертації.

1. У дисертаційному дослідженні викликає певні питання логіка його структури та побудови. Так, підпункт 1.1 має назву «Генеza диференціації кримінального матеріального та кримінального процесуального законодавства». Однак у межах цього підпункту основну увагу зосереджено на аналізі взаємозв'язку та колізій базових понять і засад кримінального й кримінального процесуального законодавства. Враховуючи міждисциплінарний характер теми дослідження, було б доцільно очікувати або більш глибокого розкриття власне історико-правового аспекту

диференціації цих галузей права (що узгоджується з назвою підпункту), або ж — акцентування на загальній методології дослідження, яка могла б виступати концептуальним підґрунтям для подальшого аналізу. У зв'язку з цим, варто розглянути можливість перенесення або зміщення акценту в цьому підпункті відповідно до його назви, або ж коригування назви з урахуванням фактичного змісту. Також заслуговує на увагу той факт, що підпункт 1.3, в якому авторка здійснює спробу окреслення понятійного апарату, методологічного інструментарію та меж дослідження, за своїм змістом більше відповідав би функції вступного аналітичного блоку, і, можливо, логічніше виглядав би на початку розділу (за умови відповідного уточнення назви).

Крім того, певну дискусійність викликає принцип структурування наступних розділів дисертації, який не повною мірою розкриває загальну логіку дослідження. Складається враження, що підрозділи не об'єднані єдиним системним критерієм — наприклад, таким як етапи реалізації кримінальної відповідальності, окремі правові інститути тощо. Очевидно, що авторка орієнтувалася на виявлення найбільш проблемних аспектів взаємодії кримінального матеріального і процесуального права, що й зумовило нинішню структуру. Разом із тим, задля забезпечення внутрішньої логічності та запобігання можливим критичним зауваженням до архітекτονіки дослідження, доцільно було б уже в першому розділі обґрунтувати обраний підхід до побудови структури роботи.

У тексті дисертаційного дослідження авторка вводить до наукового обігу низку нових термінів, які, безперечно, мають потенціал для подальшого розвитку правової доктрини. Зокрема, на с. 121 пропонується авторське визначення поняття «процесуальна досяжність», під яким, згідно з позицією дисертантки, слід розуміти «наявність процесуальних засобів, із використанням яких відповідні положення матеріального кримінального закону можуть бути реалізовані у конкретних правозастосовних ситуаціях».

Попри новизну та теоретичну цінність запропонованого терміна, вбачається певна недостатність його доктринального обґрунтування.

Зокрема, не здійснено порівняльного аналізу зазначеної категорії з уже наявними у кримінально-правовій і кримінально-процесуальній науці суміжними поняттями, такими як «забезпечення реалізації норм кримінального законодавства», «процесуальні гарантії», «ефективність правового регулювання», «процесуальна ефективність» тощо. Наявне в роботі авторське визначення «процесуальної досяжності» частково охоплює подібні за змістом феномени – зокрема, обмеження в доступі до механізмів реалізації кримінально-правових норм, відсутність необхідних процесуальних інструментів, а також системні недоліки в нормативному забезпеченні правозастосування. У зв'язку з цим доцільним є більш глибокий теоретико-методологічний аналіз поняття «процесуальна досяжність» як самостійної правової категорії – зокрема, через виділення її ознак, функціонального призначення в системі правового регулювання, а також обґрунтування її значення для взаємодії матеріального та процесуального кримінального права. Також важливо визначити місце даного терміну в системі суміжних понять, з урахуванням існуючих підходів в українській та зарубіжній правовій науці. Такий підхід сприятиме не лише кращому розумінню нової категорії, але й забезпечить її коректну інтеграцію в загальну систему наукових термінів.

. На с. 276 дисертаційного дослідження авторка висловлює пропозицію щодо виключення з КПК України положення, відповідно до якого відмова потерпілого від обвинувачення у кримінальних провадженнях приватного обвинувачення тягне за собою обов'язкове закриття кримінального провадження. Як аргумент на користь цього підходу, зокрема, зазначено, що реалізація потерпілим такого права нівелює результати досудового розслідування та судового розгляду, а також не стимулює потерпілого до виваженого ставлення до свого процесуального статусу (с. 277).

Проте запропонована позиція викликає певні застереження. Передусім, вона вступає в суперечність із фундаментальною засадою кримінального провадження, закріпленою в ст. 2 КПК України, згідно з якою метою провадження є не лише встановлення обставин кримінального правопорушення, а й, передусім, забезпечення прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, у тому числі потерпілого. У провадженнях приватного обвинувачення саме потерпілий саме потерпілий є ініціатором такого провадження, а тому його волевиявлення має центральне значення для існування самого процесу. Ігнорування бажання потерпілого припинити провадження фактично означає продовження кримінального переслідування всупереч відсутності кримінально-правового конфлікту, що суперечить засадам диспозитивності, пропорційності та гуманізму. Крім того, твердження про те, що закриття кримінального провадження «заради» потерпілого «знецінює» роботу органів досудового розслідування чи суду, видається вкрай дискусійним. Ефективність кримінального провадження не може оцінюватися лише за критерієм досягнення обвинувального вироку. Якщо результатом процесу є справедливе й обґрунтоване припинення переслідування у зв'язку з відсутністю підтримки обвинувачення, це також слід вважати успішним виконанням завдань кримінального провадження.

Окремої уваги потребує й інше практично значуще застереження: скасування можливості закриття кримінального провадження у разі відмови потерпілого від обвинувачення значно звужує простір для альтернативних форм врегулювання конфлікту, зокрема позапроцесуальної медіації. Хоча інститут угоди залишається формально доступним, він має істотні правові наслідки для обвинуваченого, які не завжди відповідають інтересам обох сторін, на відміну від простого закриття провадження у зв'язку з відмовою потерпілого від обвинувачення. Таким чином, запропонована зміна, на жаль,

може зменшити гнучкість правозастосування та навіть ускладнити досягнення примирення.

У світлі викладеного, запропоновану законодавчу зміну доцільно було б переосмислити, розглядаючи її не лише крізь призму ефективності діяльності правоохоронних органів, а й з урахуванням пріоритетності прав потерпілого та балансу між інтересами сторін.

Цілком слушною видається загальна ідея, запропонована авторкою на с. 101, щодо доцільності одночасного ухвалення нових редакцій Кримінального та Кримінального процесуального кодексів. Дійсно, такий підхід, за умови належної реалізації, дозволив би зменшити кількість колізій між нормами матеріального і процесуального кримінального права, сприяти кращій узгодженості між ними, а також зміцнити міжгалузеву системність законодавства в цілому. Утім, варто враховувати також і прикладні, нормативно-політичні та інституційні аспекти реалізації цієї ініціативи. По-перше, розроблення та прийняття настільки комплексних кодифікованих актів вимагає значних зусиль законодавця, широкої професійної дискусії та стабільного політико-правового середовища. Історичний досвід, у тому числі й український, демонструє, що оновлення кримінального чи процесуального кодексів окремо вже є надзвичайно складним і тривалим процесом, не кажучи про їх синхронне прийняття. По-друге, чинне законодавство України вже передбачає певні запобіжники для забезпечення узгодженості між правовими актами. Зокрема, відповідно до Регламенту Верховної Ради України, до кожного законопроекту додається пояснювальна записка та порівняльна таблиця, в яких мають бути зазначені нормативно-правові акти, що підлягають змінненню у зв'язку з прийняттям запропонованого закону. У разі належного функціонування цього механізму, колізії між нормами різних галузей права можуть бути значною мірою усунені або, щонайменше, зведені до контрольованого рівня.

З огляду на це, доцільним виглядає не стільки пропозиція синхронного прийняття кодексів, скільки вдосконалення існуючих процедур координації законодавчої діяльності, зокрема шляхом розширення інституційної ролі юридичної експертизи, підвищення якості нормативної оцінки наслідків законопроектів, а також забезпечення фахової участі представників усіх зацікавлених правових спільнот на етапі розроблення та погодження відповідних документів.

5. На с. 273 дисертаційного дослідження авторка цілком обґрунтовано висловлює пропозицію про доцільність надання прокурору повноваження ініціювати кримінальне провадження у справах приватного обвинувачення – за аналогією з підходом, що існував у попередньому КПК 1960 року. Разом з тим, при загалом позитивному сприйнятті зазначеної пропозиції, доцільно було б у дисертації глибше проаналізувати співвідношення положень ст. 214 та ст. 478 КПК України, оскільки саме в цій площині криється низка практичних і доктринальних суперечностей. Так, відповідно до ст. 214 КПК України, слідчий, дізнавач або прокурор зобов'язані невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви чи повідомлення про вчинення кримінального правопорушення, внести відповідні відомості до ЄРДР, причому закон не передбачає можливості попереднього з'ясування характеру правопорушення як підстави для відмови у внесенні відомостей. На практиці це призводить до колізійної ситуації, коли відомості про кримінальне правопорушення приватного обвинувачення вносяться до ЄРДР незалежно від наявності чи відсутності заяви потерпілого, що може створювати штучні юридичні конструкції – зокрема, провадження, ініційовані без волевиявлення особи, яка за законом повинна бути первинним рушієм процесу.

Саме тому було б бажано, аби в межах дисертаційного дослідження авторка приділила додаткову увагу аналізу зазначеного питання – як у контексті розмежування та узгодження правових норм, так і з точки зору їх

практичного застосування. Це дозволило б не лише поглибити аргументацію щодо повернення до моделі прокурорського запуску приватного обвинувачення, але й забезпечити системний підхід до оцінки поточного нормативного стану речей.

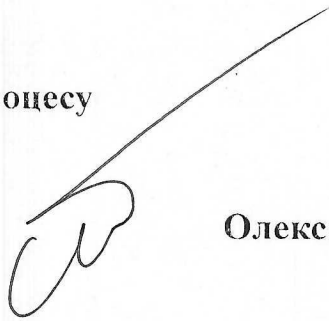
Проте висловлені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації і не знижують її високого наукового рівня. Сформульовані в дисертації наукові положення, пропозиції та рекомендації правозастосовним органам мають безумовно важливе значення для законодавчої та правозастосовної практики і здатні їх поліпшити. Вони також мають непересічне значення і для навчальної діяльності, адже дозволяють удосконалювати дисципліни кримінального та кримінального процесуального циклу, що позитивно вплине на подальшу підготовку майбутніх правників.

Все вищезазначене дозволяє стверджувати, що дисертаційне дослідження В.В. Навроцької «Взаємозв'язки й колізії кримінального процесуального та кримінального законодавства України» відповідає науковій спеціальності 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. Воно є цілісним і завершеним науковим дослідженням актуальної для правничої науки проблеми, важливим для правотворчої та правозастосовної практики. Дане дослідження дозволило отримати нові науково-обґрунтовані результати. Ці результати дозволяють стверджувати, що дисертаційне дослідження В.В. Навроцької робить значний внесок у розвиток вітчизняної науки кримінального права та процесу. Дисертація повною мірою відповідає вимогам Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 року № 1197, а її авторка – Навроцька Віра Вячеславівна – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора юридичних наук за

спеціальністю 12.00.09 — кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність.

ОПОНЕНТ

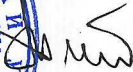
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри кримінального процесу
Національного університету
«Одеська юридична академія»

Олександр ТОРБАС

Підпис засвідчую:

Ректор, професор

Олег ТОДОЩАК